

Rüştü Bozkurt

rustu.bozkurt@dunya.com

"İzleme ve gözleme kapitalizmi" ile sorumluluklarımız

Biz, doğru bir stratejiyle, öncelik alanlarını ve aşamalarını iyi belirlediğimiz bir "kapsama alanı oluşturma planına" sahip değilsek gereksiz yerlere yatırım yapabilir kaynakları israf edebiliriz.

Yaptığımız genellemelerin ne kadar "hayatın öz gerçeğine yakın", ne kadar uzak olduğunu "deneysel mesafe ayarlarına" bakarak belirleriz. Düşlediklerimizi ve düşündüklerimizi proje haline getirdiklerimizle, uygulamalarla sonuçlara dönüştürdüklerimiz arasında her zaman bir fark oluşur; bu farkın nicelik ve niteliği "deneysel mesafe" kavramıyla anlatılır.

Uygarlıkların bugün ulaştığı aşamada, yaygın genellemelerden biri de "Veri, yeraltı ve yerüstü kaynaklar arasında maddi ve kültürel zenginlik üretiminin en değerli kaynağı haline geldi" anlatımıdır. Bu metinde tartışmak isteğimiz merkez düşünce de "veri üretme alanları genişliyor; her şeyin birebir izlenip gözlenebilmesi, öngörme-önlem alma disipliniyle, gözetim-denetim disiplininin içerik ve kapsamını köklü biçimde değiştiriyor" varsayımının test edilmesidir.

Üniversite laboratuarlarından, evimizdeki bütün elektronik araç-gereçlere her yerde "veri" üretiliyor; insanlık tarihinde ilk kez tanık olduğumuz yaygın "veri üretme" olgusu; her anlamdaki bireysel çabalarımızdan, sosyal ilişki ağımızdan, hareket halindeki her temastan, dönüştürme ve diğer işlemleri kapsayan süreçlerden, başkalarının ürettiği verileri harmanlayarak yapılan veri-meta analizlerinden, akla gelen ve gelmeyen insanla-insan, insanla araç-gereç ve doğanın bütünüyle olan ilişkilerden "veri" üretilmektedir. Barrett'in[1] kurgulanmış duygu teorisi bağlamında belirttiği gibi, görme, duyma, koku alma, nosisepsiyon ve duyu sistemlerimiz gelen duyusal veriyi anlamlı şekilde bütünleştirerek yaşamı anlamlı kılıyoruz. İnsanın fizik gücünün uzantısı olan araç-gereç ve metotlardan oluşan teknolojinin yarattığı veri akışkanlığına erişebilme olanakları hayatın öz gerçeğine yakın tahmin yapabilmemizi sağlıyor, enerjimizi bütçeleme de daha akılcı davranmamızı yönlendiriyor. Bireysel ölçeklerde olduğu gibi, topluluk, toplum, insanlık ve ortak yaratılan uygarlık bu yeni veri üretim biçiminden köklü biçimde etkileniyor.

Bugün giderek ağırlığını hissettiren veri üretimi ekosisteminde, veri üretenlere herhangi bir karşılık ödenmeksizin, çoğu kez izinsiz ve gizli olarak erişilen; ince ayrıntılara nüfuz edilen, veriyi üretenlerin kullanım koşullarını belirlemediği ya da belirleyemediği bir yapının egemenliği artıyor. Veri üre-

Türkiye gibi ülkelerin yapması gereken başta mobil iletişimde 5G aşamasına geçişin maddi ve kültürel üretime ve refaha etkilerinde nasıl bir "geçiş süreci" uygulanması gerektiğini netleştiren "stratejik planlara" sahip olmaktır.

tenlerin yaşamı, eğilimleri, ruhi durumları, beğenileri, kaygıları, endişeleri ve korkuları analiz edilebiliyor; kök nedenleri bulunuyor ve davranışlarına nasıl etki edebileceği öngörülebiliyor.

BBC'nin haberinde Prof. Shoshana Zuboff'ın tanımladığı gibi[2] "izleme ve gözleme kapitalizminde" sermaye tüketiciyi aynı zamanda "veri kaynağı" olarak kullanıyor. Erişilen veriler ticari ve siyasi amaçlar için kullanmak isteyenlere satılıyor. Oluşmakta olan yeni kapitalizm koşullarında, tüketicilerin, büyük iletişim kuruluşlarının arama motorları ve platformlarında dolaşırken arkalarında bıraktıkları "dijital izler" bir çeşit "artık-veri" olarak değerlendiriliyor; alınıp-satılan mala dönüştürülüyor. Hiçbir fiyat/ücret ödemeden açık ya da gizli olarak el konan bu veriler işlenerek büyük servet ve sermaye yaratılmasına yol açıyor. Kapitalizmin bu yeni oluşumu, verileri üreten birey, topluluk ya da toplumlardan karşılık ödemeden gerçekleşiyor. Üreticilerin yaşam biçimi, yaşam tarzları, davranış özelliklerinin ince ayrıntılarına kadar nüfuz ediliyor; bireyin karar veriş şekli belirlenerek, ona erken erişebilenleri rekabet koşullarında bir adım öne geçiriyor. BBC'nin bir başka haberine göre, Noth Carolina Üniversitesi'nden Prof. Dr. Zeynep Tüfekçi'nin vurguladığı gibi, "artık-veriye" erişebilenlerin sahip oldukları yapay zeka algoritmaları giderek nasıl kararlar verdiğimizi, neleri satın aldığımızı, hangi filmleri izlediğimizi, hoşlandığımız ve satın aldığımız kitapları, hangi siyasi tercihi benimsediğimizi, kimlere oy vereceğimizi bile belirleyebiliyor. Yakın gelecekte elektronik olarak gönderdiğimiz bütün iletişimlerden erişilen veriler hüner ve yaratıcılıkla sermayenin dönüştürülmesinde daha ileri düzeylere erişecek.

Huawei ve hegomon gücün gerekçeleri

Chen Yan ve Wang Wei[3] ABD'de Huawei'nin Montana eyaletindeki baz istasyonlarını "silah gibi kullanarak" yöredeki hava üssünde yer alan balistik füzelerin çalışmasını sabote ettiğinin iddia edildiğini, Çinli uzmanların bunu "saçmalık" olarak değerlendirdiği haberini veriyor. ABD Temsilciler Meclisi İstihbarat Komitesi'nin 2012 yılında hazırladığı raporda, Huawei ve ZTE'nin ABD'de etkinliklerini sürdürmeleri durumunda haberleşmeyi izleyebileceğini, daha da ileri giderek elektrik şebekesi gibi kritik alt yapılarına siber saldırılar düzenleyebileceğinin de ileri sürüldüğü belirtiyorlar.

Çin Komünist Partisi'nin 2017 Haziran'ında onayladığı İstihbarat Yasası'nda "istihbarat tanımının" çok muğlak olduğu, her türlü verinin toplanmasının önünü açtığı da ABD'nin bir başka gerekçesini oluşturuyor. Yasanın 7'inci maddesi, bireyleri, kuruluşları ve kurumları istihbarat çalışmalarında devlete karşı sorumlu olduğunu belirtmesi bir başka dayanak noktasını oluşturuyor; Çinli hukuk yetkilileri ise bunun "abartılı değerlendirme" olduğunu ileri sürüyor.

Baz istasyonları

ABD ve diğer bazı ülkelerin Çin şirketlerine karşı "savunmaya" geçmelerinde az tartışılan, ama sermaye birikimi sağlayan ve servetleri artırmanın önünü açan "üretim-odaklı gelişme" baz istasyonları üretimi ya da 5G alt yapısı yatırımlarıdır. Ali Akurgal, iki ayrı yazıda[4], mobil iletişimin beşinci kuşağının yarattığı hızlara değinerek, bunun "ticari hizmet" olarak sunulmasına dikkat çekiyor. Bu yeni teknik potansiyel değerlendirildiğinde İki saatlik bir film bir dakikanın altında bir hızla cep telefonuna indirilebilecek. Sistemin kullanılabilmesi için "baz istasyonları etki mesafesinin" 150 metreye kadar düştüğü bilgisi paylaşılıyor. Türkiye'nin tümünü kapsayacak bir 5G şebekesinin 300 metrede bir baz istasyonu varsayımına göre 11 milyar istasyon gerektireceği hesaplanıyor. Mesajların terminallerden sıçrayarak aktarılmasının gerekliliği; çok önemli bir alt yapı yatırımı anlamına geliyor. Burada üzerinde durulması gereken şudur: Biz, doğru bir stratejiyle, öncelik alanlarını ve aşamalarını iyi belirlediğimiz bir "kapsama alanı oluşturma planına" sahip değilsek; gereksiz yerlere yatırım yapabilir; kaynak israf edebiliriz. ABD gibi ülkeler iyi planlama yapsalar bile baz istasyonları gibi alt yapı yatırımlarında Çin şirketleri ile rekabeti göze alamadıkları için endişelenme, korkma ve kaygılanmada haklı olabilir.

Türkiye gibi ülkelerin yapması gereken de başta mobil iletişimde 5G aşamasına geçişin maddi ve kültürel üretime ve refaha etkilerinde nasıl bir "geçiş süreci" uygulanması gerektiğini netleştiren "stratejik planlara" sahip olmaktır. Stratejik planlar, kullanım alanı öncelikleri, yatırım öncelikleri, iletişim firmalarının özel çözümleri kadar kolektif çözümleri gibi bir dizi bileşeni de bir bütün olarak değerlendirerek, fayda ve maliyet dengelerini kurmada etkili olacaktır.

İzleme ve gözleme kapitalizminin bileşen ve bağlamları net olmasa da görmezden gelemeyeceğimiz bir gerçeklik olduğundan kuşku duyamayız. Çağımızın bir gerçekliği olarak algılamak, öngörme ve önlem alma disiplinine uymak, gözetim ve denetim disipliniyle de yaratmak istediğimiz sonuçlara bir an önce ulaşmak sorumluluğumuz vardır.

İzleme ve gözleme kapitalizmi, gelecek kurgusu yapanların "fantezileri" olarak algılanır; kasaba kültürünün " bizden uzak konular algısına" kurban edilirse dünyayı iyi okumamış olmanı bedellerini öderiz. İzleme ve gözleme kapitalizmin fırsat ve tehditlerini tartışmak, siyasi iradenin, bürokrasinin, iş dünyasının, STK'ların ve medyanın temel sorumluluğudur.

1- Lisa Feldman Barrett, Beynimizin Parmak İzleri/Duyguların ve Zihnin Gizemli Öyküsü, Çev. Yasın Konyalı, Timaş Yayınları, 1.bs, İstanbul 2018,s.308
2- BBC,"Amerika ile Çin'in diplomatik soğuk savaşı"Turquie Diplomatique, Sayı 122, Haziran 2019
3- Chen Yan ve Wang Wei, " Batılı ülkeler neden Huawei'den korkuyorlar" Turquie Diplomatique, Sayı 122, Haziran 2019
4- Ali Akurgal, HBT Sayı :162, 3 Mayıs 2019